

УДК 33.655

ПЕРША КНИГА САМОСТІЙНОГО ЧИТАННЯ: СПОЖИВЧІ КРИТЕРІЇ ЯКОСТІ ДРУКІВ ДЛЯ ДІТЕЙ

© О. М. Левчук, к.філол.н., доцент, НТУУ «КПІ», Київ, Україна

В обзоре структурированы основополагающие критерии издательско и методически полноценной детской литературы.

In a review fundamental criteria are structured publishing and methodically valuable child's literature.

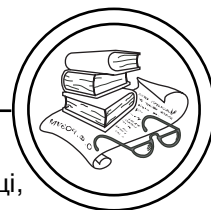
В дитинстві порозумітися з книгою чомусь найлегше: завжди і скрізь-бо діти нехтують нецікаві оповідки про нецікаві їм речі, писані й ілюстровані в нецікавий спосіб. Але батьки, які для дітей обирають їх перше читво, змушені, бува, їм (та й собі) розлого пояснювати, чому оця книжка «не читається», а той малюнок у ній не переконливий. То як же переконати та упевнити нащадка, що «свої» образи, які зринають у твоїй і тільки твоїй уяві, захоплюють чительника значно глибше, ніж звичка гіпно-тично споглядати миготливі картинки «від дяді й тьоті» в телеящику? Потреба долучати дітей до текстової культури за умов візуального їх бомбардування з усіх можливих відеоносіїв потребує особливо достійних взірців, що виливається теперішнім батькам у неабиякі витрати. Витрати це не стільки часові й матеріальні (не купи поганого мимохідь!), як інформаційно-пошукові. Втім, ознаки відповідності книжок потребам та змогам їх найвимогливішого читацтва наразі чомусь не становлять предмета загальної обізнаності — якот, скажімо, склад харчових добавок чи ціна однієї нянько-го-

дини. Певно, тому й халтурникам від прибуткової справи дитвидаву тепер для комерції настало відносне роздолля. Проте у будь-яких читачів — і досвідчених, і маленьких — завжди є нагода довести виробникам друкованої продукції, що духовний спожиток теж обирають за якість. Хто обирає — той сплачує, а не вподобав — повертає, і вимагає гроші назад... Отож пропонуємо основні критерії, за якими повноцінну книгу для найменших відрізняють від неякісних підробок під дитячу літературу.

Текст у перших книжках для найменших має бути набраний великим шрифтом із засічками (не менше кеглю 16 — це близько півсантиметра) в рядок не коротший 11 см й не довший 17 см і — тільки в одну колонку. Виняток з останнього правила становлять хіба що вірші. Найліпше, коли один віршований текст розташований в книзі для дітей на одну сторінку чи один розворот і обов'язково супроводжується ілюстрацією.

Ілюстрації в книзі будуть тим більш вагомими, чим менше років дитині, для якої призначається видання. Оскільки в ма-

РЕДАГУВАННЯ

люків цілковито переважає образне мислення, то кожна нова картинка мусить представляти їхній уяві чергову сцену за перебігом сюжету в творі. Картинки в дитячих книгах є головним, що збуджує зацікавлення до тексту, бо спонукає дізнаватися, «а що ж там далі?». Проте ілюстрація ні в якому разі не повинна підмінити, заступати собою виклад. Саме тому комікси не сприяють розвиткові уяви, а стереотипізують її: накидають певний шаблон зображуваного, що наче застиг у стоп-кадрі й демонстративно позбавлений індивідуальних відмінностей.

Якісна книга для дітей має ілюстрації, виконані в одній техніці, навіть якщо їх підготували різні художники. Сюжети ілюстраційного оформлення повинні логічно ув'язуватися між собою і з викладом (розповсюджений ґандж: картинка на одній сторінці — а ілюстрований нею епізод розташували через розгортку). На окремій ілюстрації має бути зображено небагато об'єктів (2—7). Головний об'єкт (герой) мусить чітко виділятися в ілюстраційному сюжеті з-поміж інших персонажів та предметів.

Для опорядження дитячої книгопродукції не підходять як темно-монотонні кольори (коричневі, сірі, темно-зелені, бордові), так і кричуща строкатість гами до рябіння в очах. Особливо погано, коли тексти в дитячих виданнях відтворюються на дуже яскравому тлі чи поверх ілюстрацій. Ніяких підкладок під текст і заливок фону! Це відволікає, подразнює і не дає дитині зосередитися для такої складної

і ще не автоматизованої праці, якою є читання для початківця.

Краще втримуватися від надто дешевої купівлі дітям літератури з відвертими ознаками «самопальності»: таким виданням притаманні непрофесійна комп'ютерна графіка опоряджень у стилі «контур плюс заливка», численні граматичні й стилістичні помилки, фактажні хиби-стереотипи (як-от — страус сховав голову в пісок, їжак їсть яблука, наколоті в нього на голках, чого насправді не буває), надто щільний текст з дрібними і звуженими знаками (часто від надмірного трекінгу), замалі поля та міжрядкові інтєрвали, бляклий або ядучий друк тощо. Особливо ці застереження актуальні для навчально-розвиткової літератури — абеток, розмальовок, ігрових видань, навчальних зошитів і т. ін. Якщо видавець «розвиткового видання» пошкодував заплатити художнику та верстальнику, він уже точно заощаджує й на укладачі та редакторі, не кажучи про методиста — фахівця з дитячої психології. Зокрема, головна методична хиба в теперішніх абетках — коли вони ілюструють і називають видові поняття замість родових. Приміром, на букву М укладачі міні-абетки подали зображення Мальвіни, але діти 2—3 років ще сприймають її як «дівчинку з блакитним волоссям», тобто асоціація з образом — на букву Д. Відповідно, пудель Артемон позначатиме для малечі не А, як задумано видавцями, а С — бо він «собачка».

Малюнки в дитячій книзі можуть бути виконані навіть авангардово чи зумисне спрощено,

РЕДАГУВАННЯ

та головне — щоб вони змальовували яскравий типаж у певних обставинах (меланхолійний Пан Коцький в інтерпретації художника Костя Лавра нагадує нам персонажів у виконанні актора Миколи Яковченка). Діти хочуть і люблять розпізнавати по картинці характер кожного персонажа, вгадуючи з його поз, міміки й оточення, «який він є і чого хоче?». Це спонукає робити самостійні висновки про дії героя («навіщо, з якою метою?..»), а відтак розвиває і тренує дитині уяву та спонукає її зосередитися й слідкувати за сюжетом твору.

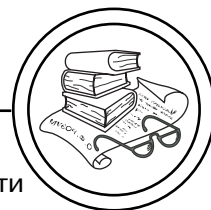
Найкраще, коли ілюстрація змальовує сюжетну сцену в мить, коли доля персонажа от-от зміниться від хорошого до поганого чи від горя до щастя. Поворотні моменти оповіді, зображені «раптом», увиразнюють для дійових осіб негайну потребу діяти, а тому змушують маленького читача через зв'язок зображення і тексту збагнути внутрішню, чуттєву динаміку твору літератури. Власне, усіх читачів-початківців (а не тільки дитячого віку) найбільше приваблюють твори на основі широковідомих (т.зв. мандрівних) лінійних сюжетів, які, проте, розвиваються і автором, і ілюстраторами у незвичному, «неканонічному» напрямі, зачіпаючи при цьому теми, актуальні для емоційного життя читачів (приміром, «таємна школа мрії» в книгах про Гаррі Поттера).

Дітям у книгах нецікаві будь-які особисті роздуми чи міркування автора та його розлогі пояснення, що не стосуються безпосереднього розвитку подій і характерів. Дітей (як, власне, і

дорослих) у книзі цікавить насамперед і здебільшого ДІЯ. Її формальні ознаки — більше дієслів, менше прикметників, щонайменше дієприкметників і дієприслівників. Речення мають бути неускладнені (один підрядний зворот чи порівняння), але й не надто спрощені: «рубана» манера викладу шкодить зв'язності думок у тексті. Тож ні малюки, ані підлітки не даруватимуть книгу своєю увагою, якщо вона має монотонний, емоційно скупий та зумисно спрощений («на дурника») виклад. Ритм оповіді повинен змінюватися регулярно, і чим частіше — тим ліпше для дитячого сприйняття (особливо це стосується віршів).

В дитячій книзі не місце розлогим авторським «моралям» та безапеляційним оцінкам, які не підтверджуються художнім і фактичним матеріалом. Будь-який маленький читач повинен мати змогу зробити всі висновки з прочитаного САМ не раніше і не пізніше, як у розв'язці (фіналі) твору. Задавити молодого чительника авторитетом не здатен жодний автор — він може тільки ПЕРЕКОНАТИ, інтригуючи дитячу уяву, коли всіляко захоочує цікавитись і ненав'язливо хвалить читачів за увагу та кмітливість. Автори найбільш достойних творів для дітей ніколи не демонструють зверхність над аудиторією, як і не пристосовуються до дитячого сприйняття своїм «сюсюканням». Натомість вони намагаються завоювати довіру молодих читачів, непомітно й ненав'язливо залучаючи їх поміркувати над розумінням «дорослих» проблем, ду-

РЕДАГУВАННЯ

мок і почуттів (В. Нестайко, М. Вінграновський, Я. Стельмах, Ю. Коваль тощо).

Загальна композиція твору (і картинки в книзі, і її текст) має давати дітям чітко зрозуміти, хто головний герой — хто другорядний, хто хороший — хто кепський, і чого саме добивається кожен з персонажів оповіді. Тому якнайбільше уваги батьків мають заслуговувати різноманітні дитячі збірники й альманахи, укладені на оригінальних композиційних засадах. Приміром, такі, як «Українська історія в казках і легендах». Її укладачі розподілили фольклорний матеріал за історико-хронологічним принципом, тобто кожна казка є засобом для відтворення «духу історії» в конкретний період розвитку нашої країни.

Найчастішою з вад сучасних видань для дітей нині є неправильне адресування твору за віком його можливих читачів. Така собі популярна енциклопедія «Тварини України» нібито призначається видавцем «для середнього шкільного віку», але її чомусь окремо доповнено... абеткою за назвами тварин. Крім того «енциклопедію» вкрай загально (хоча дуже ясно) ілюстровано й супроводжується той ілюстратив неவிбагливим розжовувальним описом за схемою «Це їжак, він живе в лісі, сам покритий голками...». У перехідному віці подібний коментар провокує в кращому разі сарказм.

Отже, перед тим як придбати дитячу або підліткову книгу, варто переглянути і прочитати хоча б невеликий її фрагмент. Насторожувати повинні не тільки неохайний чи кричущий вигляд (патьоки клею — уривки ниток, сліпучо-білий глясований папір шкодить дитячому зору...) чи відверті огріхи коректури, а й незрозумілі, занадто складні слова та розлогі речення. Зокрема, дієприкметникові та дієприслівникові звороти в дитячих творах ніколи не повинні розпочинати абзаців. (З перекладного видання «для тінейджерів»: «...Виходячи з фільварку, він почувався ви(на?)городженим за турботу регулярними бесідами з другом».)

Цілковито неприйнятні для прямого застосування ті зразки «дитлітератури», у текстах яких канцеляризми та жаргонна лексика перемішалися скрізь по всьому викладі, незалежно від стилістичних потреб і мовних характеристик персонажів. (Уривок з «художньо-документальної» повісті для молодших школярів: «...На вимогу районного коменданта при допомозі поліції витуряли в поле старих і малих для збирання переспілого жита, цукрових буряків та інших пізніх культур».) Тож увагою молодих читачів користуватиметься лише та література, що поважає їх віковий і ментальний статус та демонструє належний рівень видавничо-методичного опрацювання.

Надійшла до редакції 05.12.08